

Hur ser Svenska kyrkan på dödshjälp?

Rapport från kyrkostyrelsens och biskopsmötets
gemensamma seminarium 8 maj 2018

Innehåll

Dödshjälp – en aktuell fråga i samhälle och kyrka	3
Perspektiv och definitioner	4
Vad vet vi?	5
Medicinska perspektiv	5
Sociologiska perspektiv	7
Teologiska perspektiv	10
Teologiska argument mot dödshjälp	12
Kristen människosyn värnar livet i dödens närhet	12
Livet är en gåva från Gud	12
Människovärdesprincipen gäller oberoende av omständigheter	13
Samhället ska värna de svagaste	13
 BILAGA	
Ekumenisk översikt	15
Romersk-katolska kyrkan	15
Engelska kyrkan	15
Evangelisk-lutherska kyrkan i Amerika	16
Anglikanska kyrkan i Kanada	16
Evangeliska kyrkan i Tyskland	16

Dödshjälp – en aktuell fråga i samhälle och kyrka

Denna rapport är en sammanfattning av kyrkostyrelsens och biskopsmötets årliga gemensamma seminarium i maj 2018 som ägnades frågan om Svenska kyrkans syn på dödshjälp. Rapporten är sammanställd av kyrkosekreterare Cristina Grenholm. Den utgör ett steg i den pågående fördjupade analysen och reflektionen. Argument och överväganden redovisas. Texten gör inte anspråk på fullständighet, men anger utgångspunkter och ger viss vägledning för fortsatt reflektion i bearbetningen av frågan om dödshjälp. De kunskapsområden som belyses är medicinska, sociologiska, teologiska, etiska och ekumeniska.¹ Frågor om livets slut hänger nära samman med frågor om livets början. Ett kommande biskopsbrev kommer att behandla dessa frågor tillsammans.

Svenska kyrkan tog senast officiell ställning i frågan om dödshjälp år 2016, då kyrkolivsutskottet på kyrkomötet konstaterade dels att Svenska kyrkan i likhet med andra kyrkor har motsatt sig dödshjälp, dels att ämnet rymmer en hel rad teologiskt och etiskt viktiga frågor. Med hänvisning till behandlingen av frågan i kyrkomötet år 2008 skrev utskottet att det krävs en aktualisering och fortsatt bearbetning av vad kyrkans bekännelse om livets okränkbarhet och värde betyder i olika existentiella, sociala och medicinska sammanhang.² Debatten har fortsatt förts inom kyrkan, liksom i andra delar av samhället.

En anledning till att frågan fått förnyad aktualitet är den rapport som Statens medicinsk-etiska råd (SMER) publicerade i november 2017, *Dödshjälp: En kunskapssammanställning*.³ Syftet med kunskapssammanställningen är att ge faktaunderlag till den pågående samhälleliga diskussionen om dödshjälp.

Frågan om dödshjälp är angelägen för kyrkan, eftersom kristen tro handlar om synen på livet och därmed också synen på döden. Frågan om dödshjälp har diskuterats under lång tid och sammanhanget förändras kontinuerligt, vilket ger nya perspektiv. Att olika former av dödshjälp legaliseras i andra delar av världen, att inställningen till dödshjälp förändras och att vi med en åldrande befolkningsstruktur rent statistiskt kommer att ha fler dödsfall per år, är sådant som påverkar diskussionen och vilka frågor som finns att ta ställning till. Den medicinska utvecklingen och tillgången till palliativ vård ger nya förutsättningar för frågan.

Den allmänna samhällsdebatten om dödshjälp är tidvis intensiv och kyrkans röst efterfrågas. Tendensen är att liberala opinionsbildare (till exempel Göteborgs-Posten och Timbro) bejaktar dödshjälp utifrån principen om individens frihet. Konservativa röster (till exempel Svenska Dagbladet och Barometern) tar avstånd och pekar på faran

1 Seminarier innehöll bidrag från följande experter: Jonas Bromander, docent i religionssociologi som nyligen slutfört en undersökning om trender i människors bearbetning av sin egen och andras död utifrån projektet *Framtidens död*. Sofia Morberg Jämterud, teologie doktor i etik och forskare i palliativ vård vid Linnéuniversitetet. Susanne Rappmann, biskop och teologie doktor med inriktning på teologisk reflektion över sårbarhet och funktionshinder. Peter Strang, cancerspecialist och professor i palliativ medicin vid Karolinska institutet och överläkare på Stockholms sjukhem med omfattande forskning och yrkeserfarenhet. Gruppdiskussioner dokumenterades.

2 Kyrkolivsutskottets betänkande 2016:13 Omvårdnad av döende och deras rätt att avsluta sina liv, Kyrkolivsutskottets betänkande 2008:6 Aktiv dödshjälp och Läronämndens yttrande 2008:5y Aktiv dödshjälp. <https://www.svenskakyrkan.se/kyrkomotet/tidigare-kyrkomoten>

3 <http://www.smer.se/wp-content/uploads/2017/11/Smer-2017.2-D%C3%B6dshj%C3%A4lp-En-kunskapssammanst%C3%A4llning.pdf>

att människovärdet relativiseras. I kristna medier har frågan fått störst utrymme i tidningen Dagen, där bibeln och teologiska argument används såväl av motståndare som förespråkare till dödshjälp. I branschpressen har bland annat Sveriges läkarförbunds motstånd mot dödshjälp debatterats. Många gånger fokuseras specifika fall och enskilda personers berättelser.

Frågans komplexitet kräver att man närmar sig den med ödmjukhet och med respekt för olika ståndpunkter. Samtidigt kan den inte lämnas obesvarad. Det behövs därför miljöer där man på djupet kan diskutera frågan om dödshjälp. Svenska kyrkan vill vara en sådan miljö. I den pastorala omsorgen måste tydlighet och ödmjukhet förenas.

Sverige har inte legal dödshjälp idag och därför sammanfaller Svenska kyrkans nuvarande ståndpunkt med lagstiftarens. Det som diskuteras nu är om en ändring av lagstiftningen över huvud taget är möjlig och därför behöver argumenten kring dödshjälp klargöras och Svenska kyrkan bidra till att debatten blir insiktsfull och nyanserad. Om det uppstår ett läge när dödshjälp legaliseras i Sverige hamnar vi i en ny situation, framför allt gentemot svårt sjuka och deras närstående. Den situationen kan uppstå i sjukevården redan idag, eftersom möjligheter till legal dödshjälp finns utomlands. Det är viktigt att påpeka att, även om Svenska kyrkans officiella ståndpunkt är tydlig, gäller frågan om dödshjälp ett av livets svåraste beslut och andra uppfattningar ska bemötas med respekt och saklighet. Den pastorala omsorgen gäller också dem som väljer att avsluta sitt liv. Deras beslut ska inte skuldbeläggas.

Perspektiv och definitioner

Frågan om dödshjälp rymmer många olika dimensioner och den består därför av flera frågor som dessutom har olika karaktär. De existentiella, teologiska, etiska, sociala och medicinska frågorna behöver belysas samtidigt. Det juridiska perspektivet är också centralt, men berörs inte här. Det är också viktigt att ha i åtanke att det är skillnad mellan att närma sig frågan om dödshjälp för den som just fått ett besked om att hon eller han har kort tid kvar att leva och för den personens närstående, och att diskutera frågan i den offentliga debatten.

Dödshjälp är också ett mångtydigt begrepp. I denna rapport används ”dödshjälp” som det övergripande begreppet som innefattar både eutanasi och assisterat självmord. Detta görs med hänvisning till de etablerade definitioner som European Association for Palliative Care (EAPC) gör. ”Eutanasi definieras på följande sätt: en läkare (eller annan person) som avsiktligt dödar en annan person med hjälp av läkemedel, efter den personens uttryckliga och frivilliga önskan.” ”Assisterat självmord definieras på följande sätt: när en person avsiktligt hjälper en annan person att avsluta sitt liv, efter den personens uttryckliga och frivilliga önskan.”⁴

4 Lukas Radbruch, Carlo Leget, Patrick Bahr, Christof Müller-Busch, John Ellershaw, Franco de Conno and Paul Vanden Berghe; on behalf of the board members of the EAPC. Euthanasia and physician-assisted Suicide. ”A white paper from the European Association for Palliative Care” *Palliative Medicine* 2015: 1-13. ”Euthanasia is defined as follows: a physician (or other person) intentionally killing a person by the administration of drugs, at that person’s voluntary and competent request.” ”Assisted suicide is defined as follows: a person intentionally helping another person to terminate his or her life, at that person’s voluntary and competent request.”

Med denna definition råder en samstämmighet med Statens medicinsk-etiska råds beskrivning av vad som inte innefattas av dödshjälpsbegreppet.

... beslut om att inte inleda eller inte fortsätta livsuppehållande behandling [utgör] inte dödshjälp, oavsett om det sker efter önskemål från patienten eller på grundval av en medicinsk bedömning. I dessa fall handlar det om att avstå från insatser, inte att ge insatser. Fall där insatser ges i syfte att förkorta livet utan att det finns ett uttryckligt önskemål från patienten utgör inte heller dödshjälp enligt definitionen. Att ge palliativ sedering eller symtomlindring som i någon mån kan förkorta livet är andra åtgärder som enligt definitionen inte utgör dödshjälp.⁵

Definitionen och avgränsningen av dödshjälpsbegreppet innebär att en distinktion mellan ”passiv dödshjälp” och ”aktiv dödshjälp” inte blir tydlig och därför inte heller generellt tillämpbar.

Vad vet vi?

I alla komplexa etiska frågor är det viktigt att utgå från aktuell kunskap. I Statens medicinsk-etiska råds rapport, *Dödshjälp: En kunskapssammanställning*, diskuteras centrala termer och definitioner, beskrivs olika modeller för laglig dödshjälp som förekommer och sammanfattas rättsläget i Sverige. Olika attityder till dödshjälp i samhället redovisas. En genomgång av forskning och offentlig statistik kring dödshjälp presenteras, där fokus ligger på den så kallade Oregonmodellen från USA, men där även uppgifter från andra länder redovisas. Efter att de vanligaste argumenten för och mot dödshjälp beskrivits avslutas rapporten med en diskussion kring stödet för olika faktaargument för och mot dödshjälp utifrån de uppgifter som framkommit i kunskapsgenomgången. Rapporten är gedigen och ger en omfattande översikt. Syftet är att ge faktaunderlag till den pågående samhälleliga diskussionen om dödshjälp, men den innehåller inga ställningstaganden i värdefrågor.

Kyrkostyrelsen och biskopsmötet har i sin fortsatta bearbetning av frågan särskilt beaktat medicinska, sociologiska, etiska, teologiska och ekumeniska perspektiv. Det som följer nedan kompletterar på detta sätt den kunskap som ges i SMER:s rapport. När det gäller det medicinska perspektivet fokuseras särskilt kunskapen om det existentiella lidandet och hur palliativa patienter ser på frågor om dödshjälp. I det sociologiska perspektivet uppmärksammas den ökande andelen äldre samt skillnader mellan generationerna i inställning till dödshjälp. När det gäller etiska och teologiska perspektiv griper dessa in i varandra. Här fokuseras uppfattningen att människan inte endast är autonom, utan även relationell; det nära sambandet mellan tron att människan är Guds avbild och människovärdesprincipen; sårbarheten som livsvillkor samt det kristna evighetshoppet. Svenska kyrkans överväganden och ställningstaganden är en del av den världsvida kyrkans reflektion och de ekumeniska perspektiven har därför en väsentlig roll.

MEDICINSKA PERSPEKTIV

Den förestående döden ställer människor inför radikalt andra frågor än de som uppstår vid andra livskriser, då fokus ligger på hur livet kan levas när krisen är genomlevd och livet fortsätter på en annan funktionsnivå. Döden ger ingen möjlighet till anpassning på andra sidan krisen, men livet i dödens närhet påverkas av föreställningarna om vad döden innebär och om det finns någon fortsättning, det vill säga sådant som ligger bortom den empiriska kunskapens gräns och hör till trons och livsåskådningens område.

⁵ *Dödshjälp: En kunskapssammanställning* s. 12.

Inställningen till dödshjälp har studerats ur olika perspektiv: i relation till smärta, depression, upplevelsen av att vara en börda för andra, patienters existentiella frågor om meningslöshet, hopplöshet och brist på värdighet samt i relation till föreställt framtida lidande och i relation till personlighetsdrag.⁶ Vården har idag förmåga att lindra lidande i så hög grad att man inte behöver dö med smärta. Att man vill undvika fysiskt lidande är dock ett argument som förekommer i såväl debatt som enskilda samtal.⁷

Den moderna hospicerörelsens grundare, Dame Cicely Saunders, etablerade tanken att lidandet har fyra dimensioner: den fysiska, den psykiska, den sociala och den existentiella eller andliga.⁸ Det existentiella lidandet ställer människan inför meningslöshet, existentiell ensamhet, upplevelser av skuld och dödsångest. Sådana svåra utmaningar framstår som särskilt angelägna att bearbeta och det finns i viss utsträckning ett val när det gäller hur människor förhåller sig till dem, där sjukvårdspersonal kan stärka patienten i valen.

I den definition av palliativ vård som gjorts av Världshälsoorganisationen, FN:s fackorgan för hälsofrågor (WHO), framhålls att patienter som lever med obotlig, livshotande sjukdom, samt deras anhöriga, ska kunna få en god livskvalitet. Ett primärt mål i palliativ vård är att patientens fysiska smärta och andra symtom behandlas och lindras, men det är också centralt att både patienten och de närståendes psykologiska, sociala och andliga behov bemöts.⁹ Det framhålls att patienten är del av ett sammanhang och en person som står i relation till andra människor. För att på bästa sätt svara mot dessa behov arbetar man inom den palliativa vården i möjligaste mån med team, där olika yrkesgrupper finns med. Förutom medicinsk personal kan också kuratorer och representanter för trossamfundet vara involverade.

Av de 90 000 som dör i Sverige varje år är ungefär 80 procent i behov av palliativ vård, enligt Socialstyrelsen.¹⁰ Denna ges inte endast som hospicevård, utan vid många vårdinrättningar, till exempel vid äldreboenden eller i patientens hem. Palliativ vård integreras även allt tidigare i övrig vård, vilket innebär att den inte endast är begränsad till situationer där kurativa behandlingar inte längre är möjliga. Den palliativa vården är dock inrättad på olika sätt över landet och det diskuteras hur tillgången till god palliativ vård kan bli mer jämlik.

Synen på döden inom den palliativa vården är ett förhållningssätt där man varken påskyndar den eller fördröjer den, man ser döden som en normal process.¹¹ Det centrala i hela processen, ända fram till döden, är att patienten får möjlighet att leva värdigt.

Forskningen visar på en stor skillnad mellan hur friska människor ställer sig till frågan om dödshjälp och vad patienter som själva är i livets absoluta slutskede anser. Professor Peter Strang har ägnat omfattande forskning åt patientperspektivet. Studierna visar att patienterna anför argument både för och mot självbestämmande. Vissa patienter bedömer att det är bra att själva ha makten över besluten. Argument som problematiserar synen på patientens autonomi när det gäller dödshjälp, är erfarenheten av att den egna inställningen varierat under sjukdomsförloppet och vetskapen om att

6 Karlsson, Marit. *End-of-life Care and Euthanasia: Attitudes of medical students and dying cancer patients*. Diss. Stockholm: Karolinska institutet 2011.

7 Palliativt kunskapscentrum i Stockholms län har en informativ webbplats: www.pkc.sll.se

8 Saunders, Cicely M. *Care of the Dying*. London 1960.

9 World Health Organization. *National Cancer Control Programs: Policies and Managerial Guidelines*, 2nd ed. Geneva 2002.

10 Socialstyrelsen (2018). *Palliativ vård: Förtydligande och konkretisering av begrepp*. Stockholm. <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/21059/2018-8-6.pdf>

11 Nationella rådet för palliativ vård (NRPV), <https://www.nrpv.se/om-nrpv/vad-ar-palliativ-vard/>

beslutet även påverkar personer i omgivningen. När det gäller legalisering av dödshjälp och synen på läkarnas makt finns å ena sidan en tillit till läkarnas kunskap, å andra sidan en oro inför vad det innebär att samhället ger några rätten att ta andras liv.¹² Inom läkarkåren råder en bred internationell samstämmighet i avvisandet av legalisering av dödshjälp. Detta framgår av deklARATIONEN om dödshjälp från det internationella samarbetsorganet för världens läkarförbund, World Medical Association (WMA).¹³

Patienter kan se lidandet i dess olika dimensioner som skäl för dödshjälp. Meningslösheten är ett argument. Rädsla för framtida lidande och beroende eller ensamhet är andra. Ett argument med ökande betydelse handlar om känslan av att man är en börda för sin familj och för samhället. Argument mot dödshjälp trots lidande handlar om att livet har mening trots allt och att det finns god hjälp att få. En intressant iakttagelse är att patienter genomgående svarar nej på frågan om de skulle vilja ha dödshjälp för egen del, även om de kan mena att andra tycks behöva det.¹⁴

Många komplicerade frågor väcks. Vem ska bedöma lidande och hur ska det göras? När det gäller dödshjälp flätas etiska, juridiska och medicinska dimensioner samman. Spelar det någon roll om det är kortvarigt eller långvarigt lidande? Ska psykisk ohälsa kunna betraktas som sjukdomar med dödlig utgång och omfattas av rätt till dödshjälp? Hur kan lidande definieras på ett medicinskt och etiskt hållbart sätt?

SOCIOLOGISKA PERSPEKTIV

Svenska kyrkan har i samarbete med företaget Quattroporte genomfört en undersökning om trender i människors bearbetning av sin egen och andras död i projektet ”Framtidens död”.¹⁵ Därtill genomförde Svenska kyrkan 2013 i samverkan med analysföretaget Kairos Future och ett antal andra organisationer en studie kring hur den så kallade rekordgenerationen, det vill säga personer födda 1945–1954, ser på sitt eget åldrande.¹⁶

Det är ett demografiskt faktum att antalet äldre i den svenska befolkningen ökar. Detta är en konsekvens av såväl att befolkningen till sin helhet blir större men också att fler förväntas leva allt längre.¹⁷ Detta får till följd att antalet avlidna per år förväntas öka, samtidigt som de kyrkliga begravningarnas andel av det totala antalet begravningar förväntas minska i takt med att medlemstalet bland de äldre generationerna successivt kommer att sjunka. Denna utveckling har inte direkt påverkan på frågan om dödshjälp, men ger döden ett förändrat sammanhang. Dessutom innebär det att Svenska kyrkans centrala roll i anslutning till människors död och begravning kan komma att försvagas.

12 Karlsson, Milberg, Strang. ”Dying cancer patients’ own opinions on euthanasia: An expression of autonomy? A qualitative study”, *Palliative Medicine* 2011; 26:34-42. Om hur stora variationer en enskild patient upplever, se Chochinov H et al. ”Will to live in the terminally ill”. *Lancet* 1999; 354: 816–819.

13 <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-on-euthanasia/>

14 Karlsson, Milberg, Strang. ”Suffering and euthanasia: A qualitative study of dying cancer patients’ perspectives”, *Supportive Care in Cancer* 2012; 20:1065–1071.

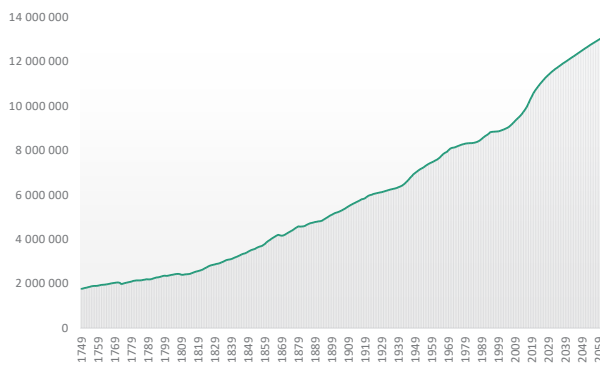
15 Quattroporte och Svenska kyrkan. *Framtidens död*. 2015-12-18.

16 Fürth, Thomas, Peter Pernemalm, Mats Olsson & Mats Lindgren *När man blir gammal på riktigt: En studie om rekordgenerationen – vad de vill och vad de tänker om sitt eget åldrande*, Kairos Future 2013.

17 Se www.scb.se, Befolkningsstatistik.

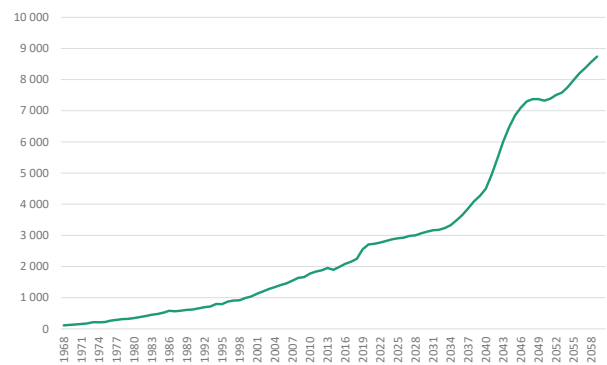
Folkmängd

www.scb.se Befolkningsstatistik

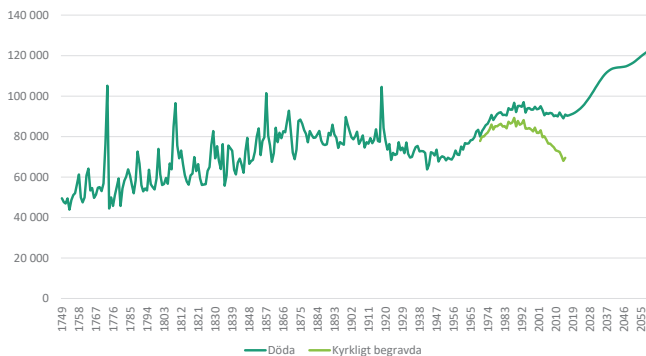
Antal 100-åringar och äldre 1968–2060

www.scb.se Befolkningsstatistik

Antal avlidna i Sverige 1749–2060

www.scb.se Befolkningsstatistik och Svenska kyrkans statistikdatabas

Internationellt kan man konstatera att värderingar skiljer sig åt mellan generationer. Rekordgenerationen är betydligt mer individualistisk än tidigare generationer. Det framgår inte minst vid analys av svenska data från World Values Survey.¹⁸ Generationen karakteriseras även av att inte vilja vara till besvär. 68 procent anger att de inte vill bli så gamla att de inte klarar sig själva och 39 procent att de inte tror att de blir så gamla att de inte klarar sig själva.¹⁹ De vill leva och ser det som en mardröm att bara överleva.

Enligt statistik för åren 2010–2016 från World Values Survey tillhör Sverige de länder där relativt många (nästan 15 procent) menar att det alltid är försvarbart med dödshjälp. Nederländerna, Slovenien och Nya Zeeland har högre andel (29, 18 och 14 procent). Skillnaden mellan generationerna är stora.

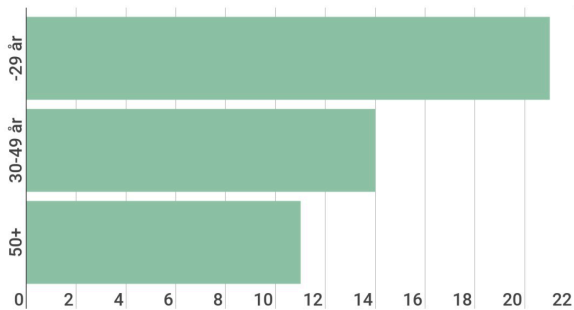
¹⁸ Fürth, Thomas, Peter Pernemalm, Mats Olsson & Mats Lindgren *När man blir gammal på riktigt: En studie om rekordgenerationen – vad de vill och vad de tänker om sitt eget åldrande*, Kairos Future 2013.

¹⁹ Det var alltså möjligt att ange flera alternativ på samma fråga.

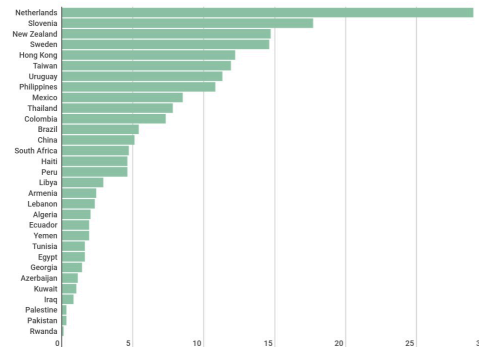
Aktiv dödshjälp – generationsväxling (alltid försvarbart)

World Values Survey Wave 6: 2010-2014

Aktiv dödshjälp – attityder i världen (alltid försvarbart)

World Values Survey Wave 6: 2010-2014

När den grupp som är mest positivt inställd till dödshjälp, de så kallade avantgardisterna, anger vad de associerar med begreppet ”döden” domineras bilden av en föreställning om att döden är slutet och ord som svart, mörker och sorg. Men där finns också ord som evighet, lugn, förändring, kretslopp, nyfiken...

Vad säger avantgardisterna om döden?

Quattroporte och Svenska kyrkan. *Framtidens död*. 2015-12-18. (Arbetsmaterial)

När det gäller själva begravningsriten ser generationen som är yngre än 29 år den som frikopplad från institutioner, associerar till fest och till skraddarsydd anpassning till den döda. Den digitala dimensionen finns självklart med.

De slutsatser som dras utifrån undersökningen om framtidens död och dödshjälp är att döden blir ett vanligare fenomen, eftersom en större andel av befolkningen är gammal. En positiv inställning till legalisering av dödshjälp kommer sannolikt att öka genom generationsväxlingen. Detta innebär i sin tur att även den politiska opinionen kan röra sig i samma riktning.

Undersökningen ger också grund för konstaterandet att individen vill bestämma såväl över sitt liv som sin död. Man vill ha skraddarsydda riter. Tendensen med den minskande andelen kyrkliga begravningar kan medföra att döden kommersialiseras mer. Genom digitaliseringen skapas nya möjligheter att hålla och bevara kontakt, både före och efter döden. Döden blir därmed icke-territoriell.

TEOLOGISKA PERSPEKTIV

Frågan om dödshjälp berör centrala teologiska områden, inte bara teoretiskt. Den engagerar kristna över hela världen.

Frågan om detta [läkarassisterat självmord] berör vår djupaste förståelse av vad det innebär att vara människa och hur vi bäst respekterar och värnar mänskligt liv. Frågan berör också det som skrämmer oss allra mest: lidande och smärta, att anhöriga dör eller blir funktionshindrade, vår egen dödlighet och oförmåga att hantera livet.²⁰

Så skriver Mike Hill i en bok från Engelska kyrkan. Kristen människosyn utmanar en renodlad uppfattning att varje människa är en autonom individ genom att peka på det sammanhang hon ingår i. Människan är relationell. Detta betyder inte att autonomi ifrågasätts, men synen på den oberoende, aktiva, deltagande och självständiga individen kompletteras med att vi människor också är beroende och mottagande i relation till varandra. Kristen människosyn karakteriseras av ”relationell autonomi”. Detta innebär att, samtidigt som vi anser att människan är autonom i betydelsen att hon i en mening är fri att besluta över sitt eget liv, så är hon alltid insatt i ett sammanhang, en historia och i relationer. Individens beslut påverkar aldrig enbart den personen utan även andra som hon eller han står i relation till. Frågan om dödshjälp berör inte endast den enskilda.

Människan är också relationell i en djupare mening genom att vara skapad av Gud och till Guds avbild. Teologiskt är det centralt att människan är insatt i ett större sammanhang, att livet är Guds gåva och att denna gåva också innefattar uppståndelsens och det eviga livets verklighet. Varje människas liv och död vilar i Guds händer.

En konsekvens av övertygelsen att varje människa är skapad till Guds avbild är principen om alla människors lika värde. Enligt hälso- och sjukvårdslagen ska vården ges ”med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet”.²¹ Lagen uttrycker människovärdesprincipen som i ett kristet perspektiv tolkas i relation till kristen människosyn. Vad betyder principen konkret i dödshjälpsdebatten?

20 Hill, Mike ”Physician-assisted suicide” i McCarthy, Brendan, Mia Hilborn & James Newcome (eds): *At the end of the day: Church of England perspectives on end of life issues*, London: Church House Publishing 2014: 22.

”It touches our deepest understandings of what it means to be human and how best to respect and cherish human life. It also touches our deepest fears: of suffering and pain, of loved ones dying or being disabled, of our own mortality and inability to cope with life.”

21 *Hälso- och sjukvårdslag*, Svensk författningssamling 2017:30.

I debatten identifieras respekten för människovärdet ofta med respekt för individens autonomi. Kristen människosyn innebär ett kritiskt perspektiv utifrån uppfattningen att människan är relationell. Människovärdesprincipen gäller givetvis varje människa. Kristen tro ger, särskilt genom bibelns berättelser, en tydlig bild av vad detta innebär. Jesus fråga om vem som var den misshandlade mannens nästa i berättelsen om den barmhärtige samariern (Lukasevangeliet 10:25–37) gör sig påmind i vardagen. Uppmaningen ”Gå du och gör som han!” är uppfordrande. Människovärdesprincipen gäller alla, utan undantag. Den gäller också oberoende av situation och den egna upplevelsen av värde och värdighet. Människovärdet påverkas inte heller av sjukdom eller förlust av förmågor. Det är själva grundtanken i människovärdesprincipen att den alltid gäller. För den som inte kan föra sin egen talan vilar ansvaret för respekten för människovärdet hos dem som möter personen.

I debatten är även den mänskliga värdigheten central. Vikten av en värdig död lyfts fram av både förespråkare och kritiker, men ges olika innebörd. Mot bakgrund av den kristna tolkningen av människovärdesprincipen är det centralt att det inte bara är under goda omständigheter som värdigheten kan upprätthållas. Värdigheten kan och ska bevaras under alla de villkor som livet ger, med dess tvetydigheter, begränsningar och sorger. I Kyrkornas världsråds dokument *Gåvan att finnas till: Om kyrkan och funktionshinder* uttrycks detta koncentrerat.

Att bejaka begränsningar som en del av den värld som Gud skapade innebär inte en förnekelse av att erfarenhet av begränsningar har del i den tvetydighet som finns i vår existens. Däremot förnekas att detta bara är begränsat till några människors existens. Som Paulus uttrycker det: ”Hela skapelsen ropar som i födslovåndor” (Rom 8:22). Att vara människa är att leva ett liv som bär den brustenhet som är en del av vår begränsade existens.²²

För kristen samhällssyn är det centralt att mänsklig sårbarhet är ett livsvillkor som vi alla har ett gemensamt ansvar för. Omsorgen om de behövande och minsta upprepas i bibeln: de fattiga, de faderlösa, änkorna, de hemlösa, nakna och fängslade.

”...Jag var hungrig och ni gav mig att äta, jag var törstig och ni gav mig att dricka, jag var hemlös och ni tog hand om mig, jag var naken och ni gav mig kläder, jag var sjuk och ni såg till mig, jag satt i fängelse och ni besökte mig.” Då kommer de rättfärdiga att fråga: ”Herre, när såg vi dig hungrig och gav dig mat, eller törstig och gav dig att dricka? När såg vi dig hemlös och tog hand om dig eller naken och gav dig kläder? Och när såg vi dig sjuk eller i fängelse och besökte dig?” Kungen skall svara dem: ”Sannerligen, vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig.” (Matteusevangeliet 25:35–40)

Till kristen tro hör också hoppet om det eviga livet. Jesus uppståndelse är en seger över döden och allt som hindrar livet i sin fullhet. Paulus skriver att ”vare sig vi lever eller dör tillhör vi alltså Herren” (Romarbrevet 14:8). I dopet förenas vi med Kristus och det ger oss hopp att leva, dö och uppstå med honom. Människans relation till Gud sträcker sig bortom dödens gräns. Det finns alltid en dimension av ofrånkomlig ensamhet i lidandet och inför döden. Den kristna bekännelsen till att Gud aldrig överger någon människa kan ge tröst och frid också inför livets största utmaningar i dödens närhet.

²² *Gåvan att finnas till: Om kyrkan och funktionshinder*, Sveriges kristna råds skriftserie nr 23. Bromma: Sveriges kristna råd 2017 s. 18f. https://www.skr.org/wp-content/uploads/2017/09/108898_SKR_Skrift_23_web.pdf

Teologiska argument mot dödshjälp

Svenska kyrkan avvisar, liksom tidigare, legalisering av dödshjälp i Sverige. Samtidigt är det viktigt att ha en ödmjukhet inför frågans komplexitet. Det är skillnad mellan att teoretiskt besvara frågan om att bejaka dödshjälp när man är frisk, och att göra det för egen del eller tillsammans med sina närmaste när den obotliga sjukdomen har drabbat en människa. Debatten behöver alltid föras med respekt för andra ståndpunkter och utan att döma någon som har en annan uppfattning. Samtidigt är det viktigt att människor känner till Svenska kyrkans officiella ställningstagande och hur detta är förankrat i kristen tro och övertygelse.

I en folkkyrka med många medlemmar kommer det, liksom i samhället i stort, alltid att finnas både de som bejakar och de som avvisar dödshjälp. Svenska kyrkan kan vara ett sammanhang där individen får utrymme för sina djupaste frågor om liv och död. Det är kyrkans uppgift att bereda rum för dessa frågor både från individer och i grupper utan att förenkla och med syftet att stödja den egna reflektionen hos dem som deltar.

Svenska kyrkan delar alltså hållningen med världens stora kyrkofamiljer att dödshjälp bör avvisas, oavsett om det är juridiskt tillåtet eller inte. Kyrkorna finns i samhällen som tagit ställning på olika sätt. I bland annat vissa delstater i USA och Kanada är dödshjälp tillåtet, men kyrkorna står fasta i sin värdering av människovärdet, sin syn på livet som gåva och värnandet om ett samhälle som står på de svagas sida. Den nämnda skriften från Kyrkornas världsråd, *Gåvan att finnas till: Om kyrkan och funktionshinder*, innehåller principiella teologiska och etiska resonemang som har betydelse också för frågor om dödshjälp och uttrycker kyrkornas gemensamma hållning. En översikt över hur några olika kyrkor argumenterar, som har särskild relevans för de exempel som Statens medicinsk-etiska råd behandlar i sin kunskapsöversikt, finns i bilagan. Den visar på stor samstämmighet, även om tyngdpunkten kan variera.

Kyrkorna har viktiga bidrag att ge till samhället genom att vara gemenskaper som kontinuerligt reflekterar över liv och död. Kyrkorna har erfarenhet av att finnas med i dödens närhet och när livet är som svårast. Teologiska argument för avvisande av dödshjälp är att kristen människosyn värnar livet också i dödens närhet, att livet är en gåva från Gud, att människovärdesprincipen omfattar människans liv oberoende av omständigheter, och att samhället ska värna de svagaste.

KRISTEN MÄNNISKOSYN VÄRNAR LIVET I DÖDENS NÄRHET

Alla människor är unika individer som är skapade av Gud och till Guds avbild. Vi är sociala varelser som också alltid blir till genom relationer och ingår i nätverk som är större än vi kan överblicka. Ett beslut att avsluta sitt liv involverar och påverkar många fler än patienten själv; anhöriga, vänner, vårdpersonal. Varje människa ingår i samspel och är därför både autonom och relationell.

Att vara sårbar hör till våra existensvillkor och därmed till livet. Sårbarhet, begränsning och förlust är ofrånkomliga faktorer i människans existens. Det är vårt ansvar att hantera detta tillsammans och att värna varje människas liv också i dödens närhet.

LIVET ÄR EN GÅVA FRÅN GUD

Livet är en gåva från Gud som vi får ta emot i tacksamhet. Vi är förvaltare över våra liv, men vi har inte förfoganderätt över det. Detta innebär att vi har ett ansvar för att vårda livet och att lindra lidande, men det betyder inte att vi har rätt att utsläcka liv.

Att bejaka lidande som en del av livet innebär inte att förhäriliga eller idealisera det. Liv med olika typer av smärta är inte önskvärt, men det kan vara oundvikligt. Kristen

tro omfattar också lidande, skuld och mörker med ett trotsigt hopp. Där lidandet är ofrånkomligt är det en kristen kallelse att finnas till för varandra.

Vi har uppgiften att hjälpa varandra att förvalta livet som gåva, även när det närmar sig slutet. Budskapet om det eviga livet nedvärderar inte detta liv, men kan ge hopp bortom allt som hotar det. Sett ur detta perspektiv är det därför viktigt med en jämlik tillgång till god palliativ vård, där den existentiella dimensionen också beaktas, med hänsyn tagen till individens livsåskådning och religion.

Den kristna övertygelsen att livet är en gåva tillämpas på delvis olika sätt i olika sammanhang. Dessa sammanhang ger olika nyanser åt och förutsättningar för övertygelsens tillämpning. En individs autonoma beslut att avsluta en behandling innebär inte att man avvisar synen på livet som en gåva. Att inte orka leva och ta sitt liv, är inte heller detsamma som att förneka att livet är en gåva. Svenska kyrkan har inte tagit avstånd från rätten till abort.²³ Det är väsentligt att kyrkan finns där när livet är som svårast för att stödja och lyssna, men också alltid för att bidra till möjligheten att finna vägen vidare.

MÄNNISKOVÄRDESPRINCIPEN GÄLLER OBEROENDE AV OMSTÄNDIGHETER

Varje människa har ett unikt och okränkbart värde som ska respekteras, oberoende av omständigheter. Svår sjukdom behöver inte innebära att upplevelsen av livets värde och meningsfullhet blir negativ. Lidandet ska lindras så långt det är möjligt, men även liv i lidande kan ha mening. Varje människa bidrar till gemenskapen inte bara med sina styrkor, utan också med sina svagheter och i sin sårbarhet. Det är en pastoral uppgift att bemöta människor på ett sådant sätt att de stärks i upplevelsen av sitt eget värde och sin värdighet.

SAMHÄLLET SKA VÄRNA DE SVAGASTE

Kristen tro betonar omsorgen om de svagaste. Om dödshjälp skulle legaliseras i samhället innebär detta ställningstagande en förändrad syn på dem som lever i olika typer av sårbarhet och utsatthet. Människor kan därmed uppleva att de inte är önskvärda och känna sig manade att ta emot dödshjälp. När den ekonomiska pressen är stor på vårdinstitutionerna, kan dödshjälp också ses som ett rationellt och kostnadseffektivt alternativ i stället för vård. Ett samhälle som öppnar för dödshjälp närmar sig en människosyn där de friska har ett större existensberättigande än de sjuka, vilket i förlängningen kan leda till ett förakt för svaghet som står i strid med evangeliet.

Om legal dödshjälp i en framtid skulle bejakas i Sverige, måste en rad frågor om gränsdragningar besvaras angående vad som ska anses som giltiga skäl för dödshjälp. Är det endast somatiska sjukdomar eller även psykiska sjukdomar som omfattas? Från vilken ålder ska dödshjälp tillåtas? Vilken form eller vilka former av dödshjälp ska tillåtas, assisterat självmord eller även eutanasi?

23 Se Läronämndens yttrande 2015:19y med citat av tidigare yttrandet. 1994 framhöll Läronämnden: "I frågan om fostret från konceptionsögonblicket skall ses som en 'människa', 'person' eller 'individ' har det funnits och finns något olika uppfattningar i kyrkans historia, beroende bland annat på hur man tar ställning i biologiska frågor och i mer subtila frågor om när fostret får en 'själ'." Läronämnden avslutar yttrandet 2015: "Komplexiteten innebär att frågor som berör människors autonomi och sårbarhet, liksom faktorer som socialt sammanhang och pastoral omsorg måste beaktas. Allvaret i abortfrågan och andra etiska dilemman i livets gränstrakter ger kyrkan stort moraliskt ansvar och innebär en grannliga självavärdande uppgift. Värnandet om det mänskliga livet kräver att man tar hänsyn till många faktorer." <https://km.svenskakyrkan.se/km2010-2015/kyrkomotet/laronamndens-yttranden-2015.html>

Det angeläget att vara observant på att bejakande av dödshjälp kan bygga på rädsla, och i vissa fall till och med ett förakt, för svaghet hos sig själv och andra. Beslutet om dödshjälp är alltid oåterkalleligt och förutsättningar måste ges för att människor som överväger detta alternativ ska kunna fatta välgrundade beslut. Samhället har ett strukturellt ansvar och sätter ramarna för individens autonoma val. Detta innebär alltid störst risk för de svagaste.

Hur ett samhälle behandlar sina mest sårbara är avgörande för tryggheten och tilliten. Många, inte bara inom utsatta grupper, är beroende av vetskapen om att det finns någon som ser och värnar mitt värde även när jag är som svagast. Det är en existentiell grundbult i ett demokratiskt samhälle.

Ekumenisk översikt

I denna bilaga finns en kort översikt över hur några olika kyrkor argumenterar i frågan om dödshjälp. Urvalet är begränsat och gjort med hänsyn tagen till de exempel som Statens medicinsk-etiska råd behandlar i sin kunskapsöversikt.

ROMERSK-KATOLSKA KYRKAN

Romersk-katolska kyrkan menar att dödshjälp, inklusive assisterat självmord, är oacceptabelt. Man framhåller att varje människas liv är en gåva från Gud och att livet är något som människan styr över, men inte äger. Människan har därför ingen absolut rätt att bestämma när hon ska dö. Den etiska princip som katolska kyrkan framför allt lyfter fram i frågan om dödshjälp är människovärdesprincipen, att varje människa har en inneboende värdighet och ett okränkbart värde. Människovärdet kan inte minska på grund av sjukdom, nedsatt förmåga etc. Ur denna etiska princip följer rätten till liv och att det mänskliga livet alltid ska värnas och respekteras. Dödshjälp ses därmed som en kränkning av människovärdet.²⁴

ENGELSKA KYRKAN

Inom Engelska kyrkan (Church of England) har man utarbetat fyra etiska principer grundade i kristen teologi. Till dessa relateras samtliga bioetiska diskussioner, även frågan om dödshjälp och assisterat självmord. Dessa principer är: 1. Att bekräfta livet, 2. Att ha omsorg om de sårbara, 3. Att bygga ett samhälle som präglas av omsorg och sammanhållning samt 4. Att respektera individen.²⁵ Engelska kyrkan lyfter fram att frågan om assisterat självmord är komplex och att personer inom kyrkan har olika synsätt i frågan. Kyrkan har dock ställt sig negativ till assisterat självmord genom sina biskopar och sitt kyrkomöte. Argumenten som lyfts fram är bland annat:

Engelska kyrkan understryker rätten till liv som en grundläggande mänsklig rättighet. Som grund till denna mänskliga rättighet ligger människovärdesprincipen, det vill säga att varje människa har ett människovärde och att detta är ett värde som är oberoende av ens funktioner eller ens känsla för sitt eget värde. I frågan om assisterat självmord vill Engelska kyrkan poängtera vikten av att bekräfta livet och man menar att det därför inte ska vara tillåtet att aktivt ta en annan persons liv.

Engelska kyrkan vill understryka vikten av att granska frågan om assisterat självmord utifrån hur en sådan praktik skulle kunna påverka sårbara personer. Man lyfter fram att om assisterat självmord tilläts så skulle ett ökat antal sårbara personer riskera att känna sig pressade att be om assisterat självmord för att inte ”vara en börda” för andra.

Engelska kyrkan lyfter också fram samhällliga aspekter och menar att tillåtandet av assisterat självmord skulle kunna skapa ett samhälle som är mindre omhändertagande och sammanhållet. Alla personer i samhället har ett värde och att tillåta assisterat självmord skulle kunna förminska denna centrala etiska princip.²⁶

24 Se <http://respektivet.nu/fragor-svar/dodshjalp/vad-menar-katolska-kyrkan-om-dodshjalp-och-assisterat-sjalvmord> och *Evangelium vitae. Johannes Paulus II:s rundskrivelse till biskoparna, prästerna, diakonerna, ordensmedlemmarna och lekmännen jämte alla människor av god vilja om människolivets okränkbara värde.* <http://respektivet.hosterspace.com/media/1117/evangelium-vitae.pdf>

25”1. Affirming life, 2. Caring for the vulnerable, 3. Building a caring and cohesive society and 4. Respecting Individuals.”

26 “Why the Church of England Supports the Current Law on Assisted Suicide” <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2017-11/Assisted%20Suicide%20and%20the%20Church%20of%20England.pdf> och McCarthy, Brendan et al: *At the end of the day – Church of England Perspectives on End of Life Issues.* Church House Publishing, London, 2014.

EVANGELISK-LUTHERSKA KYRKAN I AMERIKA

Evangelisk-lutherska kyrkan i Amerika (The Evangelical-Lutheran Church in America, ELCA) ställer sig avvisande till assisterat självmord eftersom att ta liv som är skapat till Guds avbild står i motsats till den kristna övertygelsen. Man menar att livet är en gåva från Gud som ska tas emot i tacksamhet. Man lyfter fram att risken för missbruk är överhängande om en praktik som assisterat självmord är tillåten och speciellt skulle detta kunna påverka dem som är mest sårbara i samhället. I likhet med många andra kyrkor lyfter ELCA fram vikten av god och jämlik hospicevård för att garantera att människor känner sig trygga med att få god vård i livets slutskede.²⁷

ANGLIKANSKA KYRKAN I KANADA

1998 tog anglikanska kyrkan i Kanada (the Anglican Church of Canada) tydligt ställning mot att legalisera assisterat självmord i rapporten *Care in Dying: A Consideration of the Practices of Euthanasia and Physician Assisted Suicide*. I en rapport från 2016, utgår man istället från att assisterat självmord är en laglig praktik i Kanada och att man som kristna kan ha olika uppfattningar i denna komplexa fråga. I rapporten lyfter man fram att man vill föra en teologisk reflektion kring centrala ämnen som frågan om assisterat självmord väcker. Detta gäller bland annat innebörden av autonomi, mänsklig värdighet och lidande. Trots en inbjudan till dialog om en komplex fråga markerar man dock kyrkans kallelse att tala för dem som är mest utsatta och marginaliserade i samhället. Här lyfter man fram oron över hur den förändrade situationen gällande assisterat självmord kan komma att påverka dem. Alla, menar man, har ett människovärde och detta måste skyddas. Sårbara individer får inte uppleva sig påverkade eller tvingade, implicit eller explicit, till ett beslut om assisterat självmord, utan måste skyddas.

Den anglikanska kyrkan i Kanada understryker särskilt i rapporten vikten av god och jämlik palliativ vård i livets slut så att ingen riskerar att välja assisterat självmord på grund av att man inte får god palliativ vård och handlar utifrån rädsla.²⁸

EVANGELISKA KYRKAN I TYSKLAND

Kyrkostyrelsen (Rådet) för Tysklands evangeliska kyrka (Evangelische Kirche in Deutschland, EKD) har i skrivelsen *Wenn Menschen sterben wollen* ställt sig negativ till assisterat självmord och menar att det inte finns något som etiskt berättigar en sådan praktik. EKD markerar tydligt vikten av människans värdighet, en värdighet som aldrig försvinner oavsett hur präglat en människas liv är av t.ex. sjukdom. Rådet drar också ett antal slutsatser. Man vill inte att assisterat självmord blir lagligt, man vill se politisk handling gällande ett förbud mot att kommersiella organisationer får erbjuda assisterat självmord. Kyrkostyrelsen lyfter också särskilt fram läkarens svåra roll i denna fråga och man tar tydligt avstånd från laglig begränsning av läkarens skyldighet att behandla en patient.²⁹

27 *A Message on End-of-Life Decisions*. (1992), http://download.elca.org/ELCA%20Resource%20Repository/End_Life_DecisionsSM.pdf?_ga=2.163921471.1418624970.1534322759-665108994.1534322759 och *A Social Statement on Death and Dying* (1982), <http://elcic.ca/Public-Policy/documents/500.31982-ASocialStatementonDeathandDying.pdf>

28 *Care in Dying – A Consideration of the Practices of Euthanasia and Physician Assisted Suicide*. (1998) <https://www.anglican.ca/wp-content/uploads/2010/10/care-in-dying.pdf>; *In Sure and Certain Hope: Resources to Assist Pastoral and Theological Approaches to Physician Assisted Dying* (2016) <https://www.anglican.ca/wp-content/uploads/In-Sure-and-Certain-Hope.pdf>.

29 *Wenn Menschen sterben wollen: Eine Orientierungshilfe zum Problem der ärztlichen Beihilfe zur Selbsttötung*. Hannover, 2008. https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/ekd_texte_97.pdf